

Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton kirjallinen asiantuntijalausunto sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä kulttuuripoliittiseksi selonteoksi (VNS 8/2024 vp)

Kulttuuripoliittisen selonteon avulla tulee vahvistaa tekijöiden asemaa ja turvata kulttuurin rahoitus. Selonteon tulee toimia työkaluna kaikille päättäjille yli hallituskausien. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto (SKTL) antoi lausunnon myös yhdessä muiden kirjallisuusalan järjestöjen kanssa 5.8.2024 ja erikseen 11.10.2024.

Ilman kulttuurin ja taiteen ammattilaisia, taiteen tekijöitä, alkutuottajia, ei ole myöskään harrastusryhmien ohjaajia, luovien alojen opettajia tai tutkimusta. Kun puhutaan taiteesta ja kulttuurista, on hyvä muistaa, että puhutaan myös melko arkisista asioista, joista me kaikki hyödyimme: kirjoista kouluissa, kirjastoissa tai vanhainkodeissa, elokuvatekstityksistä, sarjakuvista – kulttuuri ei suinkaan ole vain harvojen ja valittujen huvia, vaan ilman kulttuuria, kirjastoja ja monia muita yhteiskunnan tukemia kulttuuripalveluita, eivät kaikki välttämättä löytäisi ensimmäistä kertaa kulttuurin pariin.

Taidealat työllistävät välillisesti myös muita aloja, kuten ravintola- ja tapahtuma-alan toimijoita. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuudesta on hyvä pitää edelleen huolta, myös valtion tasolla. Taide ja kulttuuri ovat myös vahvistavat resilienssiä monella tapaa muutosten ja kriisien keskellä. Kääntäjät ja tulkit, monipuolinen kielivaranto taas puolestaan ovat osa kriisien huoltovarmuutta, josta on pidettävä huolta.

Tässä lausunnossa keskitymme kuitenkin kääntäjän rooliin kulttuuripoliittisessa selonteossa, vaikka 82-sivuisessa selonteossa onkin mainittu sanat ”kääntäjä” tai ”käännös” vain kolme kertaa.

Kääntäjät kulttuurin, taiteen ja luovan alan tekijöinä

Selonteon tavoite *Kulttuurin tekijät ja sisällöt avainasemassa* on Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton näkökulmasta hyvin tärkeä. SKTL pitää tärkeänä, että tavoitteissa tuodaan esille taiteen tekijän roolia, sillä taidetta ja kulttuuria ei olisi ilman taiteen ja kulttuurin ”alkutuottajia” eli ammattitaiteilijoita. Kääntäjä luetaan taiteilijoiden joukkoon, sillä hän laatii suomalaisen kirjailijan teoksesta käännöksen niille kielille, joilla kirjallisuutta halutaan viedä Suomesta ulkomaille. Kääntäjällä on siis valtavan tärkeä rooli kirjallisuusviennissä: ilman kääntäjää ei olisi kirjallisuusvientiä.

Kääntäjä myös kääntää maailmankirjallisuutta kotimaisille kielille eli on omalta osaltaan tärkeä lenkki taiteen ja kulttuurin matkalla ulkomailta esimerkiksi suomalaisten teattereiden lavoilta näytelminä, kirjakauppoihin kirjoina, av-käännöstekstityksinä tv-sarjoihin ja elokuviin, ja monen muunkin kotimaisen alan työllistäjänä. Kirjallisuus työllistää Suomessa monenlaisia toimijoita logistiikkayhtiöistä kirjakauppoihin ja lukuaikapalveluihin. Av-ala työllistää elokuvateattereiden henkilökuntaa popcorn-myyjistä teknisiin asiantuntijoihin. On hyvin tärkeää, että taiteesta ja kulttuurista puhuttaessa, muistetaan puhua myös taiteen ja kulttuurin

tekijöistä, ammattitaiteilijoista, joista kääntäjätkin ovat, sillä ilman heitä kansalla ei olisi pääsyä korkealaatuisen kauno- tai tietokirjallisuustaitteen, lastenkirjallisuuden tai av-alan tuotantojen pariin. Ilman av-kääntäjiä monikaan tv-katsoja kotimaassa ei pystyisi seuraamaan ulkomaisia elokuvia tai lastenohjelmia, uutispätkiä, oopperaa, lukemaan sarjakuvia tai lastenkirjoja.

Tekijän asema

Tekijöiden asemasta ja mahdollisuudesta tulla toimeen työllään on huolehdittava. Kirjojen kääntämisellä, elokuvien ja tv-ohjelmien kääntämisellä tai luovien journalististen sisältöjen kääntämisellä kuten muullakin luovalla työllä pitää tulla toimeen. **Kannatamme lämpimästi kirja-alan selvityksen ja laajemman kansallisen toimenpideohjelman laatimista, jotka mainitaan kulttuuripoliittisen selonteon kohdassa 3.2.** Esimerkiksi epätyypillisiin työsuhteisiin liittyvien ongelmien korjaaminen on avainasemassa kulttuurialalla. Pyrkimys yhdistelmävakuutuksen kehittämiseen lienee askel tähän suuntaan, kunhan vakuutuksesta ei tule liian kallis sen ottajalle.

On myös muistettava, että käännoalan tekijöistä moni aloittaa yhdessä ammatissa kielialalla ja siirtyy myöhemmin toiseen ammattiin – esimerkiksi asiatekstinkääntäjästä kirjallisuuden kääntäjäksi. Harva kirjallisuuden kääntäjä on valmis kirjallisuuden kääntäjä juuri yliopistosta valmistuttuaan. Kääntäjän ammatti on ammatti, joka vaatii pitkäjänteisyyttä, valtavaa kieli- ja kulttuuripääomaa ja -osaamista, monen eri kulttuurin tuntemusta, ja tähän saattaa päästä vasta tehtyään useampaa erilaista kieli- ja kulttuurityötä. Ammattikäntäjä tai -tulkki tekee työnsä hyvin, sillä ammatin takana on vuosien harjoittelu ja ammatissa pätevytyminen.

Tekijänoikeudet luovan työn turvana ja tekoälyn vaikutus

Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton jäsenten näkökulmasta **tekijänoikeuksia turvaava lainsäädäntö on luovan alan kehittämisen ytimessä.** Tekijänoikeuden merkitys luovan alan tukena on hyvin merkittävä: Ajantasaista sääntelyä tarvitaan, sillä teknologia kehittyy hurjaa vauhtia. Digitaalinen murros kirjallisuusosalalla on myös omiaan vaikeuttamaan joidenkin kirjallisuuden tekijöiden ansaintaa. Teknologinen kehitys ei voi korvata luovaa työtä eikä luovan työn tekijää. Teknologian kehitys ei myöskään saa syrjäyttää luovaa työtä, oikeudenhaltijoille syntyviä oikeuksia eikä luovan työn ansaintamahdollisuuksia. Tekoälyteknologioita tulee kehittää vastuullisesti tekijänoikeuksia kunnioittaen.

Tekoälyn vaikutus luovaan alaan ja ammattitaiteilijoihin kuten kääntäjiin tulee kartoittaa, sillä se tulee tuomaan mukanaan monenlaisia haasteita: **On välttämätöntä varmistaa, että tekijöiden teosten käyttämisestä tekoälyn kouluttamiseen ja kehittämiseen sovitaan ja korvataan jollain kestäväällä tavalla.** Ei ole kestäväää Suomen – saati itsensä työllistäjien – talouden kannalta, että tekoälyä koulutetaan ilman, että siitä maksetaan kenellekään korvauksia tai pohditaan seurauksia. Työnteon tulisi olla Suomessa kaikin tavoin kestäväää, ja siihen myös kulttuurialalla tulisi tähdätä.

Selonteon tavoite "Kulttuuri on jokaisenoikeus" on tärkeä tavoite. On kuitenkin muistettava, että **tekijöiden tulee saada teostensa käytöstä aina korvaus**. Tämä olisi hyvä mainita selonteossa, jotta ei syntyisi vääriä mielikuvia siitä, että kulttuuri on ilmaista. Monesti tekijänoikeuskorvausten kiemurat ovat suurelle yleisölle kovin vieraita, mutta mielikuvaa ilmaisesta työstä ei tulisi kulttuurin näkökulmasta kulttuuripoliittisessa selonteossa vahvistaa. Tekijänoikeuskorvaukset ovat tekijöille, kuten kirjallisuuden kääntäjille, hyvin tärkeä lisä entuudestaan hyvin pieniin tuloihin.

Saavutettavuuden lisääminen alalla kuin alalla on hyvin kannatettavaa ja olemme todella iloisia, että kulttuuripalveluiden ja taiteen saavutettavuuteen eri kielillä on kiinnitetty Kulttuuri on jokaisenoikeus -kohdassa huomiota.

Suomen kielivarannon tila, tulevaisuuden kääntäjät ja vienti

Kansainvälistä vaikuttavuutta ei synny ilman kielitaitoisia kansalaisia. Tässä opetus- ja kulttuuriministeriön tulee edistää tavoitteita käsi kädessä, sillä Suomessa kielivaranto kapenee mm. ranskan ja saksan osalta huippuvauhtia, ja on vaarana, että 2040-luvulla työelämään tulevat kielen ammattilaiset eivät enää ole niin kielitaitoisia kuin vaikkapa 2000-luvun alussa. **Suomessa on huolehdittava siitä, että jatkossakin koulutus- ja kielitaitoresurssit turvataan kansainvälistä yhteistyötä, puolustusyhteistyötä ja kulttuuria, kirjallisuutta ja lukutaitoa ajatellen.** Näistä asioista puhutaan selonteon neljännessä tavoitteessa.

Kulttuurivientiin tarvitaan kielitaitoisia kääntäjiä, jotka kirjallisuuden saralla tukevat suomalaisen kulttuurin vientiä ulkomaille ja maailmankirjallisuuden saatavuutta Suomessa. **Suomessa on huolehdittava monipuolisesti eri kielten osaamisesta, sillä se on pienen suomen kielen linkki maailmalle. Suomea kovin harva Suomen ulkopuolella osaa.** Jos Suomessa ei tulevaisuudessa ole laajasti vieraiden kielten osaajia, tämä supistaa maailmankuvaamme ja heikentää sivistystasoamme, eikä maamme vientipotentiaalia pystytä täysimittaisesti hyödyntämään.

Suomi on yksi maamme kansalliskielistä, ja kotimaisilla kielillä tai kotimaisilla vähemmistökielillä tuotettu omakielinen kirjallisuus tai niille **käännetty kirjallisuus rikastaa maamme kulttuurielämää.** Jos työelämävastaavuutta halutaan parantaa, tässä tulee ottaa huomioon myös kielten koulutuksiin riittävien resurssien osoittaminen: koulutuksen kautta kieli- ja käännösosalalle saadaan uusia tekijöitä kulttuurialan tarpeisiin.

Suuret ikäluokat jäävät pian eläkkeelle ja Suomessa on tarve monien kielten kääntäjille, ja tulkeille, kieltenopettajista puhumattakaan: ruotsin osaajista on pulaa, ranskan ja saksan osaajia kirjoittaa ylioppilaskirjoituksissa kieliä paljon vähemmän kuin ennen. On vaarana, ettei Suomessa enää 2040 ole tarpeeksi eri kielten osaajia, jos asiaan ei panosteta nyt. **Kielten oppiminen monipuolisesti ja kielten ammattilaisten työ tukee myös olennaisesti kulttuurivientiä, kirjallisuuden edistämistä sekä kielten omavaraisuutta.**

Taide ja kulttuuri tarvitsee riittävän julkisen rahoituksen

Kulttuurin ja luovien alojen toiminta vaati pitkäjänteistä, yli hallituskausien ja vuosibudjetointien ulottuvaa suunnittelua ja strategian, minkä vuoksi on hienoa, että kulttuuripoliittisen selonteon aikahorisontti kurottaa 2040-luvulle saakka. Selonteon tavoitteet edellyttävät kuitenkin resursseja ja investointeja, missä piileekin ristiriita lähivuosien ja selonteon laatimisajankohdan taloustilanteeseen vuonna 2024. Toivomme, että selonteon sisältämät linjaukset päästään kuitenkin toteuttamaan, koska pitkäjänteisesti valmisteltua selontekoa kannattaa hyödyntää. Se on hyvä työkalu, josta tulee olemaan iloa, jos siinä suunniteltuihin toimiin suunnataan tarvittavia resursseja. On tärkeää, että kaikki puolueet sitoutuvat selonteon toteuttamiseen ylihallituskautisesti. **Mikäli valtio haluaa aidosti kehittää kulttuuri- ja taidealoja, sen on myös satsattava kulttuuriin.** Valtion leikkaustoimet ovat räikeässä ristiriidassa kulttuuripoliittisen selonteon hienojen, pitkäjänteisten tavoitteiden kanssa. **Selonteossa todetaan selvästi, että julkisella rahoituksella turvataan kulttuurin saavutettavuus.**

Edelleen on huomioitava, että kulttuurin ammattilaisten ja taiteen tekijöiden asemaa tuetaan ylläpitämällä kunkin taiteen alan järjestötoimintaa. **Järjestöjen asema tulee selonteossa tunnistaa ja tunnustaa.** Taiteilijajärjestöillä on tärkeä verkostorooli yleensä itsensätyöllistäjinä toimivien taiteilijoiden, kuten kääntäjien, työelämässä, jossa työyhteisöä ei välttämättä ole. Oman alan järjestössä tunnetaan alan erityispiirteet, joita ei tunneta välttämättä missään muualla. Taiteilijajärjestöjen toiminnan perusrahoituksen turvaaminen tukee ammattitaiteilijoiden työssä jaksamista, ammatissa toimimista, osaamista ja muun muassa oman alan erityistaitoja sekä tukee elinikäistä oppimista. **Järjestöt tukevat työllään taiteilijoiden osaamista monella tavalla.** Mikäli kulttuurijärjestöjen ja taiteilijajärjestöjen perusrahoituksesta leikataan, yhteisöjen toiminnalta viedään pohja.

Summa summarum: Tekijät tarvitsevat tuekseen järjestöjä, joiden toimintatukia nyt ollaan leikkaamassa. Tekijät itse tarvitsevat ammatissa toimimiseensa tukea esimerkiksi apurahojen ja pienituloiselle alalle tyypillisesti toisinaan myös sosiaalitukien muodossa, mutta niitäkin leikataan.

Kääntäjien apurahoitusta tulee lisätä. Kirjallisuuden kääntäjien apurahoitus on riittämätöntä. Tämä koskee sekä kaunokirjallisuuden että tietokirjallisuuden kääntäjiä, mutta erityisen rankasti pula apurahoista iskee tietokirjallisuuden kääntäjiin. Leikkaukset kohdistuvat monella tavalla luovan alan itsensätyöllistäjiin, myös kääntäjiin.

Valtion budjetissa pieneltä tuntuvat summat ovat kulttuurialan mittakaavassa suuria. Nyt esimerkiksi lasten harrastuskerhoja joudutaan lakkauttamaan järjestöleikkausten takia, ja tällä saattaa olla kauaskantoisia seurauksia – monelle harrastuskerho on ensimmäinen kosketus taiteeseen tai vieraaseen kieleen, ja harrastuksesta saattaa kehkeytyä joskus myös ammatti.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ja kääntäjien monipuolinen ammattitaito

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto on vuonna 1955 perustettu aatteellinen yhdistys, jolla on yli 1700 jäsentä. Liitossamme on jäseninä 400 kirjallisuuden kääntäjää ja lähes 300 av-kääntäjää, joita myös kulttuuripoliittinen selonteko suoraan koskee. Edustamme kirjallisuuden kääntäjiä, asiatekstinkääntäjiä, av-kääntäjiä, tulkkeja sekä näiden alojen opettajia sekä tutkimushenkilöstöä ja alan opiskelijoita. Jäsenemme ovat ammattilaisia, jotka kääntävät ja tulkkaavat kymmeniä kieliä ja satoja kieliyhdistelmiä, kotimaisista kielistä muihin kieliin, niiden välillä, sekä muista kielistä kotimaisiin kieliin. Edustamme kirjallisuuden kääntäjien, asiatekstinkääntäjien ja av-kääntäjien tekijänoikeuksia tekijänoikeusjärjestö Sanastossa ja Kopiostossa. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitolla on jäsentensä kautta tietoa kirja-alasta, av-alasta esim. elokuva- ja tv-kääntäjien kautta, asiatekstinkääntämisestä ja kielten työelämätarpeesta.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton tarkoituksena on vahvistaa kääntäjien ja tulkkien ammatillista identiteettiä, ammattitaitoa ja -etiikkaa; edistää kääntämisen ja tulkkauksen alalla toimivien henkilöiden yleisiä ja yhteisiä ammatillisia toiminta-edellytyksiä; edistää kääntämistä ja tulkkausta osana Suomen kulttuuria; toimia kääntäjien ja tulkkien koulutuksen hyväksi; edistää kääntäjien ja tulkkien kotimaista ja kansainvälistä yhteistoimintaa, sekä edistää Yhdistyneiden Kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestön, Unescon, Nairobissa vuonna 1976 hyväksymän kääntäjiä ja tulkkeja sekä kääntämistä ja tulkkausta koskevan suosituksen noudattamista ja toteuttamista Suomessa.

Luovien ja kulttuurialojen toimijoita liitossamme edustavat muun muassa kaunokirjallisuuden kääntäjät, tietokirjallisuuden kääntäjät, näytelmäkääntäjät, av-kääntäjät, pelikääntäjät, journalististen tekstien kääntäjät, oopperakääntäjät, runouden kääntäjät, lasten- ja nuortenkirjojen kääntäjät, sarjakuvakääntäjät sekä esimerkiksi kuvailutulkit, joiden työ on hyvin luovaa työtä, mutta uutena kääntämisen lajina sen luovuutta ei aina tunnisteta. Lisäksi kääntäjät tuottavat monenlaisia saavutettavuuspalveluita, kuten vaikkapa ohjelmatekstityksiä Ylen kanaville.

Kääntäminen itsessään on luovaa työtä, ja taiteilija-ammatteihin, kuten kirjallisuuden kääntäjäksi, tullaan usein myös muiden kääntämisen lajien tai muiden luovien alojen kautta taikka kääntämisen ja kielten opintojen kautta. Jäseniämme työskentelee muun muassa seuraavilla aloilla:

- tieto- ja kaunokirjallisuuden kääntäjinä, jotka laativat käännöksiä monille eri kustantamoille, ja tekevät samalla monenlaisia muita kielitöitä, kuten laativat lausuntaohjeita äänikirjojen lukijoille tai näyttelijöille.
- näytelmäkääntäjinä, jotka laativat näytelmäkäännöksiä teattereille tai muilla tavoin julkaistavaksi
- av-kääntäjinä, jotka kääntävät oopperalle, teattereille ja televisioon käännöstekstityksiä
- dubbauskääntäjinä, jotka laativat dubbauskäännöksiä lastenohjelmiin
- elokuvakääntäjinä festivaaleille, erilaisille yrityksille (myös vientiin (suomalaiset kääntäjät kääntävät myös vientiin meneviä elokuvia, kyllä vain)

Mukaan toimeenpanotyöhön

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto (SKTL) on Suomen ainoa aatteellinen yhdistys, joka edustaa kääntäjiä ja muita käännösalan tekijöitä. Monessa kansainvälisessä verkostossamme olemme maamme ainoa kääntäjiä edustava aatteellinen yhdistys ja taiteilijajärjestö. Liitto haluaa olla mukana lisäämässä ymmärrystä käännösalaista sekä kehittämässä alaa edelleen yhä kestävämpää muotoon kääntäjien näkökulmasta.

Liitto antoi selonteon tekovaiheessa lausunnon jo yhdessä muiden kirjailijajärjestöjen kanssa 5.8.2024 ja erikseen 11.10.2024.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto toivoo tulevansa kuulluksi myös kulttuuripoliittisen selonteon toimeenpanovaiheessa. Käännösala eroaa muista kirjallisuuden aloista ja kääntäjien tulonmuodostus poikkeaa esimerkiksi kirjailijoiden tulonmuodostuksesta. Siksi onkin tärkeää kuulla myös kääntäjiä kulttuuripoliittisen selonteon toimeenpanotyössä. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitolla on välineet kartoittaa laajasti tietoa kääntäjän ammatista ja seurata käännös- ja tulkkausalalla tapahtuvia muutoksia. Kääntämistä opettavissa yliopistoissa tehdään aktiivisesti kääntämisen ammatteihin ja tekoälyyn liittyvää tutkimusta ja nämä tutkijat ovat tavoitettavissa liittomme kautta.

Kirja-alan järjestöt (ml. SKTL) ovat esittäneet, että Suomeen laaditaan historian ensimmäinen kirjallisuuspoliittinen ohjelma. Siinä esitettiin käsiteltäväksi seuraavia asiakokonaisuuksia: kirjallisuus osana yhteiskuntaa, kirjallisuuden tuotanto ja jakelu, kirjailijoiden ja kääntäjien toimeentulo sekä viennin edistäminen. Nämä asiakokonaisuudet olisi hyvä sisällyttää tulevaisuudessa laadittavaan kirja-alan selvitykseen. Kirja-ala on merkittävä luovan alan työllistäjä, lukutaidon edistäjä ja osaamistason kehittäjä. Kirja-alalla on paljon käyttämätöntä vientipotentiaalia ja annettavaa Suomen maakuvalle. On hienoa, että kirja-alasta ollaan tekemässä erillistä selvitystä ja sen pohjalta toimenpideohjelmaa.

Liittomme on olennainen toimija kirjallisuus- ja av-alalla, ja kun valtio haluaa edistää luovan alan asioita, kirjallisuuden kääntäjien ja av-kääntäjien näkökulman tulee olla mukana keskusteluissa, sillä he ovat osa luovan alan arvoketjua. Käännösteoksen toisena tekijänä alkuperäisen kirjailijan ohella on kääntäjä. Av-käännösteoksen luo av-kääntäjä. Haluamme olla mukana edistämässä kulttuuripoliittisen selonteon ja tulevan kirjallisuuspoliittisen katsauksen tavoitteita. Olemme mielellämme mukana kirja-alaa koskevassa selvityksessä sekä sen pohjalta laadittavassa kansallisessa toimenpideohjelmassa sekä muissakin kulttuuripoliittisen selonteon osa-alueita koskevissa hankkeissa.

Helsingissä 18.3.2025

Sanna Kokkonen, puheenjohtaja

Jenni Kavén, toiminnanjohtaja

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto – Finlands översättar- och tolkförbund ry.